

lesningen. Et personregister gjør det også lett å finne frem til bestemte deler. *Thi han blev en kunstmaler* er i all hovedsak en fin bok for alle som er interessert i Peder Aadnes' verk, eller generelt den norske malertradisjon på 1700-tallet.

Camilla Christin Nedreaas Haukedal

William Urban, *Bayonets for Hire: Mercenaries at War, 1550–1789* (London: Greenhill Books, 2007). 304 s.

Legosoldatens roll i det tidigmoderna samhället var paradoxal. Värvade knektehopar utgjorde utan tvivel en av periodens värsta bedrävelser samtidigt som de bidrog till uppkomsten av den moderna staten och professionaliseringen av militäryrket. William Urban, professor i historia vid Monmouth College i Illinois, försöker driva tesen att legoknektarna rentav var en oundviklig faktor i utvecklingen från medeltid till modern tid. (Boken är en uppföljare till samme författarens *Medieval Mercenaries. The Business of War*, 2006.)

Med tanke på att forskningen i dag knappt vet någonting om dem, och att det råder en uppenbar brist på problematiseringar av legoknektbegreppet, så borde det här ha varit ett välkommet bidrag till ett eftersatt forskningsområde. Boken ägnar dessutom ett inte obetydligt utrymme åt svenska förhållanden – bland annat handlar ett helt kapitel om stora nordiska kriget – vilket naturligtvis väcker än större intresse.

Inledningens svepande frågeställningar är intressanta och väcker läsarens förväntningar. Särskilt träffande är de paralleller som görs mellan uppkomsten av organiserade entreprenörer, som tillgodosåg furstarnas behov av värvat krigsfolk i tidigmodern tid, och dagens växande problem med privata så kallade säkerhetsbolag, som säljer sina tjänster till regeringar på en global skala. Från att ha varit ett obskyrt U-landsfenomen har den västerländske legosoldaten de senaste decennierna haft en framgångsrik återkomst, inte minst i Irak och Afghanistan.

Ämnets aktualitet motiverar därför mer än väl bokens tillblivelse. Historien lär oss nämligen, påminner Urban, att samhället har haft svårt att göra sig av med legosoldater när de väl etablerat sig. För dem som har kriget som arbetsplats och inkomstkälla blir det en självbevarelsedrift att dra ut på stridigheterna så länge som möjligt. Erfarenheterna från 1600- och 1700-talets storkrig vittnar om att krig lätt kan bli ett

självändamål i sig om makten över krigföringen råkat i privata arméentreprenörers händer. Nya konflikter föds ur gamla och freden blir ett önskat tillstånd.

Urban skjuter dock högt över målet. Först och främst är själva framställningsformen en besvikelse. I stället för att följa den uppenbara röda tråden genom texten försvinner författaren ut i långa vindlande sidospår. Resultatet blir ett enda långt rabblande av händelser och personer utan någon tydlig disposition; rubriker och innehåll hänger inte ihop och trots att boken i grund och botten är kronologiskt upplagd gör Urban förvirrande hopp i tid och rum genom kapitlen. Texten är dessutom överhopad av många ovidkommande och okritiskt återberättade anekdoter som varken höjer förtroendet för författaren eller bidrar till att öka läsvärdet; tvärtom uppvisar Urban genomgående en förvånansvärt låg källkritisk vaksamhet.

Urban behandlar stundtals mycket intressanta företeelser som belyser ämnet, och det är obegripligt varför boken inte formats tematiskt, vilket varit långt bättre än den osammanhängande textmassa som nu föreligger. Urban tar bland annat upp de risker det kunde innebära att hyra in legosoldater. Att värva ett krigarfölje kunde vara som att bjuda in ett rövarband på gästabud. Befriade från abstrakt tankegods som lojalitet och moral löpte de skrupellösa krigarna ofta amok bland civilbefolkningen, oavsett om denna lydde under den furste de stred för eller emot. Det hände också att legosoldater som var missnöjda över arbetsförhållanden eller utebliven sold beslagtogs slott och befästningar som pant eller till och med tog sin arbetsgivare som gisslan tills betalningskrav och fordringar var tillgodosedda. Sedan var det ett välkänt problem att legosoldater lättvindigt bytte sida allt eftersom krigskonjunkturerna svängde.

Här väcks givetvis många intressanta frågor. För samtidigt som legosoldater aldrig tjänade på att offra sina liv i krig fanns en yrkes stolthet som, under de rätta betingelserna, kunde få dem att slåss till siste man även i hopplösa strider. För trovärdigheten i sin verksamhet måste dessa affärsmän stundom våga livet. Men sådana frågor följs aldrig upp i Urbans bok.

Någon egen forskningsinsats bjuder Urban heller inte på. Förutom ett magert urval tryckta källor består den korta referenslistan endast av sekundärlitteratur. Herbert Langers historia om det trettioåriga kriget, som på ett förtjänstfullt sätt belyser legoknektar ur en kulturhistorisk aspekt, lyser med sin frånvaro. Framställningen är dessutom huvudsakligen fixerad vid europeiska förhållanden. Här saknas jämförelser med

parallella system på andra håll, till exempel Kina och Japan. Något som endast snuddas vid är också de infödda män som värvades runtom i världen i de europeiska kolonialkrigen, främst i Nordamerika, Indien och Afrika.

Värst av alla bokens många svagheter är dock den bristande faktakontrollen och källkritiken. Urbans ansats att inbegripa Sverige och de nordiska konflikterna i boken är föredömlig men så pass full av sakfel och missförstånd att framställningen gränsar till fiktion. En inledande karta med titeln »European battles 1550–1789» har bland annat med de för svensk del okända fältslagen (utan årtal!) vid Dorpat, Grodno och Fredriksten. Där nämns också ett visst slag vid Stängebrö samt en svensk fästning vid namn Rügen. (Den första uppgiften bottenar givetvis i ett stavfel. Det andra kan däremot bero på en missuppfattning då Rügen metaforiskt har kallats för »Stralsunds främsta fästning».) Flera viktiga bataljer, som Narva, har utelämnats liksom alla krigshändelser under Karl X Gustav, Karl XI och perioden efter stora nordiska kriget. Felaktigt, men åtminstone konsekvent genom hela boken, använder Urban namnet Livland för att beskriva hela det svenska Baltikum – ett fel som förefaller synnerligen märkligt med tanke på Urbans uppenbart stora intresse och kunskap för den Tyska ordenstatens historia. Således inträffar en rad händelser som aldrig har utspelat sig i Livland just där, till exempel slaget vid Narva och grundläggandet av S:t Petersburg!

Händelser och personer sammanblandas återkommande med varandra. Urban begår det klassiska felet att missta livländarna J. R. Patkul och O. A. Paykull

med varandra, vilket lett till att den förre befinner sig på flera platser samtidigt och den senare alls inte finns med. Fältmarskalken Ogilvie, som tjänade i den ryska armén, får en framträdande roll i belägringen och slaget vid Narva fastän han i verkligheten inte gick i rysk tjänst förrän fyra år senare. Flera personer nämns under loppet av några sidor med olika stavning av namnet, till exempel den berömde Boris Sjeremetjev, som får heta Sheremetev (s. 189), Shermentov (s. 192) och Shermetov (s. 193). Slutligen kan också nämnas det märkliga i att Urban utan att upptäcka det själv har förlagt Karl XII:s Grodno kampanj och slaget vid Fraustadt till både 1704 (fel) och 1706 (rätt), vilket resulterat i att händelseförloppet så gott som identiskt upprepar sig två gånger inom spannet av ett par sidor. Och så vidare.

Den stora mängden sakfel, inkonsekvenser, missförstånd och vantolkningar raserar så gott som fullständigt förtroendet för hela boken. Det går helt enkelt inte att lita på att sakuppgifterna stämmer, och då blir också slutsatserna – hur intressanta dessa än må vara – opålitliga.

Sammanfattningsvis måste sägas att *Bayonets for Hire* inte lever upp till förväntningarna. Den består av en bedrövlig textmassa mellan två mycket intressanta inledande och avslutande kapitel. Historien om legoknektar i tidigmodern tid förblir – tråkigt nog – oskriven.

Oskar Sjöström